

GLASUL MINORITĂȚILOR

Anul III

Luna Octombrie 1925

Nr. 10

Scrisoare deschisă către dl. prof. Nicolae Iorga.

Prea Stimate Doamnă Profesor,

Gazetele maghiare din Ardeal fără excepțiune au reprodus declarația D-voastră, făcută în legătură cu chestia coloniștilor maghiari și prin care avertizați pe maghiari, să învețe din rezultatele de la Geneva, de acum înainte să-și caute dreptul la poporul românesc și să se încadreze mai bine în viața politică română.

Imprejurarea, că toate gazetele noastre au reprodus declarația Dv., Doamnă Profesor, dovedește, ce mare pondă punem noi pe cuvintele Dv., de aceea să-mi permiteți, ca și eu să mă ocup de ele, în fața marelui publicități.

Sunt trei ani, decând în redactarea și editura mea apare sub titlul *Glasul Minorităților* o revistă politică română. Din această revistă se trimit 600 ex. ca omagiu tuturor factorilor de seamă ai vieții publice române, aceasta poate nici Dv. nu ați pierdut-o din vedere, D-le Profesor, căci și pe adresa Dv. trimitem regulat exemplarele noastre.

Poate se găsește încă pe biroul Dv. numărul nostru ultim, în care reproducem un articol al d-lui prof. univ. Dr. Gheorghe Kristóf, în care cu cea mai mare loialitate recunoaște actul Ministerului de Instrucțiune al României, că la universitatea din Cluj menține o catedră maghiară, la aceea a numit un învățat de origine maghiară și că și limba de propunere a acestei catedre e maghiară. Chiar și aceea o scoate articolul în evidență, ca aceasta e un progres față de vechiul sistem maghiar, la care limba de propunere și la catedra română și germană era cea maghiară.

Tot în această broșură aducem și articolul d-lui Elemér Gyárfás, care cu cea mai mare obiectivitate arată, că Banca Națională în ce chip mașter acordă credite institutelor maghiare.

În tonul d-lui Gyártás nu e nimic agresiv, expune numai cifrele cu toată obiectivitatea.

Un alt articol al nostru publică, cumcă în Rusinco un politician al partidului maghiar sare în apărarea minorității române față de guvernul cehoslovac. Am publicat și expunerile istorice ale celui mai mare istoric al nostru episcopul Dr. Ioan Karácsnyi, menite a dovedi, că pe dl. Sabin Opreanu la cercetările lui științifice l-a sedus falsificatorul unui document istoric.

Oare publicarea unor asemenea articoli în limba română și trimiterea acelor ca omagiu la 600 notabilități române nu dovedesc nizuința noastră de a face tot ce ne stă în putință, ca să ne încadrăm în vieța politică română și să ne ducem cauza înaintea poporului român, barem pe calea presei, dacă din cauze foarte bine cunoscute Domniei-Voastre, D-le profesor, aceasta nu o putem face în mod suficient, în parlament? Adevărat, sunt și în numărul ultim al „Glasului Minorităților“ articoli, cari pot provoca indignarea unor Români lipsiți de obiectivitate. Sper însă, Dv., Domnule Profesor înțelegeți, că dacă doresc să prezint înaintea poporului român mentalitatea unei întregi națiuni minoritare, atunci trebuie să dau și articolii, cari biciuiesc caraghioslăcurile vieții noastre publice.

Un asemenea articol e spre pildă, acela, pe care eu l-am scris în această broșură, în legătură cu procedura d-lui Petrescu, ministrul nostru la Berna. Am arătat poporului românesc, că *d-l ministru la Berna anul trecut voia sa facă să creadă opinia publică din Elveția*, că comisiunea anglo-americană, care a umblat la noi în primăvara anului 1924 sub conducerea d-lor Beach și Cornis, ar fi exprimat guvernului român recunoștința sa, deși s'a dovedit, că chiar contrarul corăspunde adevărului. Am arătat ce procedură periculoasă e aceea, ce urmează ministrul nostru la Berna, când afirmă în fața gazetarilor din București, că adresele noastre către Liga Națiunilor acolo provoacă resens deși *în decursul desbaterilor nici urmă nu s'a văzut de așa ceva*, pentru că trebuie să presupunem, că adrese cari provoacă resens înaintea Ligii Națiunilor, nu ajung la desbatere publică.

Vă rog Domnule Profesor, nu procedăm noi în interesul purificării vieții noastre publice, dacă luăm act de asemenea proceduri?

Toți numerii apăruiți până acum ai „Glasului Minorităților“ reoglindesc același spirit, care se vede din cel acum arătat. Și cu toate acestea și pe lângă trimiterea cu toată preveniența a

celor 600 exemplare omagii, mai mult de doi ani, abia un bărbat de stat român s'a găsit, care a observat munca noastră, și a stat de vorbă cu noi. Acesta a fost d-l Leonte Moldovan, deputat în Cameră, unul dintre corifeii partidului liberal. D-l deputat la 11. Oct. 1923 mi-a trimis o scrisoare, în care m'a făcut atent, că plângerile expuse trebuie să le și dovedim și m'a asigurat, că în cazul, dacă afirmațiunile noastre sunt adevărate și ajung la cunoștința d-lui ministru, va dispărea nedreptatea și se va rehabilita dreptatea.

Am fost fericit, primind această scrisoare, pe care o păstrez și azi, pentru că mi-e foarte prețioasă, și mi-am ținut de datorie, ca în proximal număr al „Glasului Minorităților“ să dau doveziile afirmațiunilor mele și acestea se referau la cauza coloniștilor. Raportul, care la Geneva a ajuns în fața Ligii Națiunilor, cuprinde în partea cea mai mare argumentele, pe cari le-am dat, ca răspuns public, la adresa D-lui Leonte Moldovanu, în numărul Noemvrie 1923 al „Glasului Minorităților“. Am expus atunci situația cu toate amănuntele ei, am accentuat, că o delegație a coloniștilor în Aprilie 1922, s'a prezentat înaintea d-lui președinte al Senatului, care a promis dreptate. S'a prezentat înaintea d-lui președinte al Camerii Orleanu, care a declarat, că jicnitorul articol 10. în forma-i actuală îl ține *de o măsură demagogică*, care are nevoie de rectificare. S'au prezentat înaintea d-lui Ministru al Agriculturii Constantinescu, care a spus, ca găsește de imposibil, ca din o proprietate așa de mică, cum e aceea a coloniștilor să se mai și iee.

Cuvintele d-lui Ministru al Agriculturii au avut un efect cu atât mai liniștitor, cu cât conducătorii coloniștilor își aduceau bine aminte, că tot d-l Ministru Constantinescu a fost acela, care cu ocazie desbaterii proiectului de lege Garoflid ca membru al opoziției în Senat a desaprobat articolul 10. referitor la coloniști și a declarat, că o nedreptate nu se poate corege cu altă nedreptate.

Binevoii Domnule Profesor, a căuta în ziarul Senatului, veți găsi acolo cuvintele acestea.

Deci eu D-lui deputat Moldovanu, căruia și recomandat i-am trimis răspunsul meu, i-am comunicat atât argumentele noastre în întregime, cum și aceea, că am făcut totul, ca guvernul să cunoască în chip suficient cauza coloniștilor. Și atunci am rugat pe d-l deputat, că după acestea să intervină, că sau să fie desmințite afirmațiile noastre, sau d-l Constantinescu să-și ție cuvântul !

Și ce s'a întâmplat? Vă puteți gândi, D-le Profesor, nici n'am primit răspuns dela dl. Moldovan, nici n'am fost poftit să dovedesc afirmațiile.

Vă întreb, Domnule Profesor, oare mie, care în viața publică de azi n'am decât o singură vină: ca mă trag din familie nobilă maghiară, și pentru aceea opinia publică română deja înainte mă țimbrează cu aceea, că lupt numai pentru interese feudale de castă, nu mi-a fost cea mai sfântă, cea mai onorabilă datorie a face totul în interesul acelor mici existențe, cari trăiesc aici în jurul meu și cari zi de zi veneau le mine cu plângeri amare.

Am scris câteva sute de articoli în interesul coloniștilor. Am organizat pe coloniști, așa că toate datele referitoare la ei le-am putut aduna cu mult mai precis, decât organele guvernului, ca să stau gata în fața oricărui judecător drept, pentru a dovedi adevărul aceluia. Dar care e acel popor român, unde e reprezentantul acelui popor român, în fața căruia ași fi putut expune aceste date?

Încă înainte de ce ar fi ajuns cauza la decis înaintea Ligii Națiunilor, am fost la d-l prefect al jud. Caraș-Severin: l-am rugat să intervină, ca guvernul să stee de vorbă cu noi, ca aici acasă să putem aranja lucrul, în chip mulțumitor. *Pentru că noi nu dorim acolo afară succes politic*, de care eventual Ungaria să se bucure, ci ne trebuie pământ, muncitorilor maghiari pământul, pe care l-au cumpărat cu contract cinstit și l-au îngrășat cu sudoarea feții lor.

Firește, nu s'a stat de vorbă cu noi, și s'a adus decisul la Geneva. Coloniștii primesc bani în locul pământului lor. D-v., Domnule Profesor, poate vă mai aduceți aminte, că cu ocazia desbaterii scandalului cu pașapoartele d-nii ministri ai Internelelor și Externelelor au făcut declarații, în sensul căroră e adevărat, că guvernul a stat în legatură cu agenți de emigrare, dar *rolul acestora era a promova emigrarea ungarilor iredentiști*, deci numai de emigrarea minorităților etnice poate fi vorba.

Preastimate Domnule Profesor! Eu cred că după o asemenea declarație ministerială delegatul Braziliei liniștit, ba cu bucurie poate să primească oferta guvernului român, care promite bani coloniștilor maghiari reduși la proprietari minusculi, dar noi, cari ne iubim neamul și dorim, ca și acest popor, po-

porul colonist maghiar, să trăiască mai departe pe pământul Ardealului și al Banatului, noi trebuie să disperăm.

Pe lângă expresiunea deosebitei considerații sunt, cu deplină stimă

Dr. Elemér Jakabfy

vicepreședintele Partidului Maghiar.

La concluziile d-lui Mello Franco.

De **Dr. Elemér Jakabfy.**

Chestia coloniștilor maghiari din Ardeal și Banat o cunoaște deja întreaga opinie publică mondială, care a petrecut cu atențiune debaterile și hotărârile Ligii Națiunilor.

Gazetele mondiale scriu pe larg asupra acestui subiect și gazetele noastre au făcut tot ce le-a stat în putință, ca să dea orientarea necesară opiniei noastre publice. Totuș cred, că nu numai coloniștilor, ci întregii noastre vieți minoritare i-a făcut mare serviciu redacția gazetei *Brassói Lapok*, când îmi face loc în extensiune nelimitată, ca să pot expune precis toate amănunțele acestei chestii.

La Geneva s'a adus hotărîrea; d-l Mello Franco, delegatul Braziliei, și-a făcut expunerea, în aceasta a arătat cu amănunțul punctul de vedere al guvernului român și a propus spre primire despăgubirea de 700 mii franci, oferită de guvernul român, pentru pământul expropriat al coloniștilor.

Consiliul cu unanimitate și-a însușit propunerea referentului.

Expozeul d-lui Mello Franco are concluzii, de cari suntem datori a ne lega expunerea noastră.

Concluziile referentului sunt următoarele :

I. În acord cu doi colegi ai săi găsește de îndoielnică valabilitatea §-lui 10 din Legea pentru reforma agrară.

II. Nu e în măsură de a primi raționamentul d-lui Titulescu cumcă — întrucât art. 10 ar trebui respins — s'ar putea lua coloniștilor pe motiv de călcare a contractelor, nu 24 mii, ci 30 mii jugăre, această interpretare a contractelor e prea defavorabilă coloniștilor.

III. Totuș referentul găsește, că e mai mult în interesul coloniștilor, obținerea despăgubirii de 700 mii franci, decât decidera juridică a chestiei.

Să vedem înainte de toate art. 10 al Legii pentru reforma

agrara. Textual se zice: „Loturile celor colonizați după 1 Ian. 1885, se expropriază până la limita lotului fixat în regiune, pentru împrăștierea îndreptățiților dela art. 86“ (a se citi corect 92). Legiferarea acestui articol a fost precedată de următoarele :

Istoria colonizărilor.

În deceniul penultim al veacului XIX guvernele maghiare au făcut mai sistematică colonizarea internă, de mult în curs. Dela 1880 s'au colonizat în pământele statului din Banat popoarele unor comune, cari au fost atinse de dezastre, mai ales de inundări. Așa s'a înființat la 1881 în apropierea Lugojului comuna Țipar (Szapáryfalva), unde s'au adus ungurii reformați din Albrechtsdorf (jud. Torontal). Între 1881—1885 s'au înființat încă 8 comune coloniste.

La 1888 face guvernul maghiar marele pas decizător, spre colonizarea în stil mai mare. Atunci decide tăierea unui teritor de 21.600 jug. cad. pădure a statului în valea Begheiului, jud. Timiș și Caraș, ca să înființeze pe acest teritor comune coloniste. Scopul guvernului maghiar era dublu. Deoparte a dorit, ca să predee adevăratului lor destin, producției agrare, marile proprietăți ale statului, pe cari erau încă păduri sau cari erau teritorii rămase pe urma pădurilor; de altă parte, ca aceleaș teritorii, de pe cari exterminarea turcească de trei sute de ani a exterminat populația maghiară, aflată aici de veacuri, să le restituie, barem în mică măsură, din nou la mâna populațiunei maghiare.

Deci colonizarea a avut scop economic și național. Colonizările economice nu le obiectează nime. Cu atât mai vârtos însă acelea, cari servesc scop național. Așa au făcut și conducătorii românilor sub dominațiunea maghiară. Au ridicat obiecțiuni împotriva unei asemenea colonizări, accentuând, că scopul exclusiv al acesteia e desnaționalizarea Românilor.

Că această ipoteză a Românilor nu s'a verificat, nimic nu o dovedește mai mult, ca datele statistice ale populației române din vecinătatea comunelor coloniste. Aci e d. e. lângă Igazfalva comuna Răchita. Aici statistica maghiară a găsit la 1880 1212, la 1900 1480, la 1910 1599 locuitori români. Aci e Cutina în vecinătatea comunei Bodófalva, la 1880 a avut 807, la 1900 900, la 1910 963 locuitori români și numărătoarea din 1910 a găsit acolo 6, zi și scrie: șeasă locuitori de altă limbă.

Guvernul maghiar și Românii.

Dar și aceea o putem dovedi, că colonizarea guvernului maghiar a avut în vedere și interesele economice ale populației române.

În sesiunea ordinară din 1892 a Congregației (adunării județene) a județului Caraș-Severin, regretatul Coriolan Brediceanu, membru al Congregației, a ținut o mare vorbire împotriva politicii de colonizare. A propus o moțiune, care s'a luat la dezbateri în ședința extraordinară ținută la 5 Decembrie 1892. În arhivul județean sub Nr. 1832 se păstrează Procesul Verbal al acesteia, care dovedește, că la propunerea supremului comite (prefectului) de atunci al județului, Jakabffy Imre, care a prevenit interpelarea lui Brediceanu, ministrul de agricultură ungar prin ordinul Nr. 49.494 a decis, ca „pentru întărirea comunelor de aici și pentru dezvoltarea activității lor economice, deosebit pentru intensificarea culturii vitelor, pe teritoriul județului acele pământuri ale statului, cari nu sunt destinate colonizării sau altor scopuri, să se dea în arândă cât se poate comunelor, în a căror hotărâre se află imobilele din chestiune“. Urmarea acestui decis principiar al Ministrului a fost, că d. e. ordinul ministerial Nr. 55.505/1892 în hotarul comunei Cutina 620 jug. pământ disponibil, în hotarul Fădimacului 425 jug., în hotarul Balințului 101 jug. le-a dat, cu înconjurarea licitației, pentru arândă de 1 florin de jugăr la an, acestor comune, iar 197 jug. din hotarul Nevrincei le-a dat în arândă comunelor Nevrincea și Cliciova. Aceste comune de fapt au avut aceste pământuri fără întrerupere pe lângă o arândă atât de mică, până la desființarea stăpânirii maghiare.

Tot din acest Proces Verbal se vede și aceea, că d. e. comunele Baloșești și Jupani din plasa Făget nici pe lângă obligamentul de a plăti o arândă atât de redusă, nu au voit să iee în primire cele 260 respective 371 jug. pământ oferit lor dela stat.

Nu ne putem mira deci, că în ședința Congregației din 5 Dec. 1892, în care s'au comunicat toate acestea, a luat cuvânt și Victor Mihali, episcopul român unit al Lugojului, mai târziu Mitropolit la Blaj, unul dintre apostolii însufleșiți ai ideii naționale române, și cu mulțumire a luat cunoștință de actele guvernului.

Din teritoriile agrare administrate de agronomul statului din Lugoj, sub dominația maghiară 53 comune au primit pământ pe lângă o arendă atât de redusă. La preluarea imperiului

aceste 53 comune erau în total în posesiunea alor 12.129 jug. asemenea pământ și plăteau pentru el în total 49.781 Co-. arândă anuală adică media 4 Cor. 40 fil. de jugăr.

Baza morală.

Cunoscând aceste fapte și dacă mai considerăm, că aceeaș lege agrară, care în art. 10. a decretat exproprierea celor colonizați după 1885., într'un alt, articol prevede, că sunt a se înființa proprietăți de coloniști de către 16 jug., și precum știm cu toții, asemenea proprietăți s'au și distribuit românilor la frontiera de vest, în comune curat ungurești, — de altă parte în temeiul art. 10. exclusiv numai maghiarilor li-se ieau pământele, — mai putem avea vre-o îndoială, ca art. 10. din legea agrară de fapt e în contradicere cu principiul, după care România măsoară cu aceeaș măsură cetățenilor de orice neam.

Dacă în baza art. 10. al legii agrare s'ar fi luat pământ și Românilor, acest articol s'ar putea condamna numai ca o măsură generală, ca una care-i în contradicere cu concepția, economică sănătoasă, care în toată Europa spune, că în loc de proprietăți minuscule sunt a se înființa mici proprietăți țărănești sănătoase. Dupăce însă guvernul român are în vedere acest principiu economic corect numai la noile colonizări, a căror subiecte sunt exclusiv români, iar art. 10. face din micii proprietari coloniști maghiari, proprietari minusculi: orice cercetător obiectiv poate vedea clar, că a fost la loc concluzia d-lui Mello Franco, când și-a exprimat îndoiala, dacă art. 10. se poate pune în acord cu drepturile minorităților?

Baza juridică.

Atât guvernul, cât și presa română caută să prezinte chestia coloniștilor în așa chip că coloniștii și-au primit în dar pământele dela statul maghiar.

Trebue se expunem deci și baza de drept, pe care stau coloniștii.

Coloniștii au ajuns la proprietățile lor prin contracte de vânzare-cumpărare: conform aliniatului și primului punct al acestui contract colonistul „cumpăra“ lotul său. De ex. în comuna Făget Mihail Gyurkici a cumpărat 18 jug. și 9.70 st., iar din izlaz 5 jug. cu 6000 adică șasă-mii Coroane preț de cumpărare. Adecă un jugăr de pământ la 1900, când Mihail Gyurkics a încheiat contractul de vânzare-cumpărare cu statul maghiar, l-a costat 255 Coroane aur, ceeace având în vedere că marea parte a acestui

pământ a fost teritor cu butuci, corăspundea exact valorii circulative.

Gyurkici din acest preț de cumpărare a plătit statului maghiar la subscrierea contractului 1000 Cor. aur, adecă echivalentul la 40 mii Lei hârtie de azi, iar de atunci conform p. 2. din contract în fiecare an 237'41 Coroane aur sub titlul amortizării.

Poate fi îndoială, că Mihail Gyurkici și soții au obținut proprietate de drept privat și nu donație ?

În rugarea adresată Ligii Națiunilor, am expus toate datele referitoare la plăți din comuna Moșnița, unde prețul unei colonii a fost 7940 Coroane, cea mai mare parte a coloniștilor a plătit deja sub dominațiunea maghiară, din acest preț de cumpărare, 5546 Cor. aur, iar statului român, care le-a ridicat fără nici un cuvânt, i-a amortizat 1292 Cor., așa că restanța lor a rămas abia 1102 Cor. Dar și cel ce a plătit mai puțin la Moșnița, și acela i-au ajuns în vistieria statului maghiar 2355 Coroane aur.

Înainte referentului Mello Franco era și un calcul. Am arătat adecă, că conform datelor dela bursă, la noi în anul 1903, când coloniștii dela Moșnița au avut să plătească 1000 Cor. aur, prețul grâului a fost media 16 Cor. suta kg. Deci coloniștii din Moșnița plătind deja la tragere la sorți 1000 Cor., au dat statului echivalentul a 65.5 Q. grâu. Dea tunci au amortizat anual cam 100 Coroane, total 1500 Cor. aur aceia, cari mai puțin au plătit.

Dar dupăce între 1903 și 1918 prețul grâului a fost media 21 Cor., urmează că au mai dat ca amortizare echivalentul la 76 Q. grâu, adecă total echivalentul 138'5 Q. grâu, pe lângă cametele plătite regulat.

Dacă luăm valoarea de azi a acestui grâu, avem concluzia, că suma plătită reprezintă 173.125 Lei hârtie, adecă de jugăr media 7213 Lei.

Din cei 700 mii franci aur, conveniți la Liga Națiunilor, se primește pentru un jug. pământ expropriat 1200 Lei hârtie (30 franci aur) adecă cu fiecare jugăr expropriat, fiecare colonist pierde 6000 Lei din averea câștigată cu muncă amara.

Acest calcul poate pune în luminea necesară concluzia d-lui Mello Franco, că pentru coloniști „e mai avantajos a primi oferta mărinimoasă a guvernului român, decât decisiul juridic în acsasta chestie“.

Numai un lucru mai doresc să arăt.

În cursul verii, pentru prepararea chestiei la Geneva, s'au deplasat dela București în comunele coloniste comisiuni, cari au cerut fiecărui colonist răspuns la 42 întrebări. Între aceste întrebări erau și de acestea: „construitu-și-a cocină (coteș)? săpatu-și-a fântână? săditu-și-a 20 pomi roditori? săditu-și-a arbori înaintea casei?” Cele 42 întrebări ca 42 spânzurători, s'au pus în fața fiecărui colonist. Nu negăm, că contractul de vânzare-cumpărare, încheiat de Mihail Gyurkici și cei 2000 soți cu guvernul maghiar, prevedea și asemenea condițiuni. A făcut-o ca să asigure la coloniști gospodăria rațională. Să constrângă pe cei neglijenți a lucra în interesul propriu. Dar este oare tribunalu în lume, care să declare de călcare de contract, dacă cineva, deși a satisfăcut tuturor obligamentelor contractuale, numai chiar fântâna nu și-a săpat, pentru-că la 3 metri înaintea casei lui se găsea fântână arteziană comunală? Ori, mulțimea de coloniști, cari după Dl. Titulescu pot fi scoși din proprietățile lor în temeiul contractelor, păcate de acestea au, dacă peste tot au făcut ceva păcate.

Noi putem asigura pe Dl. referent Mello Franco și întreagă Liga Națiunilor, că nu s'ar găsi tribunal român, care pentru asemenea neglijință să condamne pe coloniști la pierderea locurilor lor.

Concluzii finale.

După toate acestea credem, că Liga Națiunilor nu a avut în vedere interesele coloniștilor maghiari, când a primit cele 700 mii franci aur, ca rod al argumentărilor d-lui Titulescu, ci s'a ajutat pe sine, căci a făcut să creadă lumea, că ea stă la înălțimea chiemării: apăra interesele minorităților!

Ghibu și Kosutány.

În cursul anului 1923 dl Onisifor Ghibu profesor universitar la Cluj a scris mai mulți remarcabili articoli de gazetă, în cari s'a ocupat de Catolicismul din Ardeal. În primăvara anului 1924 sub titlul „Catolicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a Statului Român” și-a publicat ideile și într'un volum considerabil, mai bine zis și-a îmbrăcat atacurile în haină științifică. Dl profesor dela Cluj a primit primul răspuns vrednic în coloanele revistei *Magyar Kisebbség* și în *Glasul Minorităților* din partea episcopului dr. Ioan Karácsonyi, care în Nr. 4. din 1 Aprilie 1924 sub titlul „Nu ne a așezat aici ca să ne între-

mâncăm" (sunt cuvintele dlui Ghibu), cu făclia adevăratei științe a aruncat lumină asupra neadevărurilor izvorite din reacredință, asupra superficialității în gradul suprem și asupra tendinței politice, cari caracterizează opul dlui Ghibu.

Deja din articolul dlui Karácsonyi am putut afla, că dintre canoniștii maghiari Iosif Szeredy, Em. Kazaly, Gh. Demkó, Col. Török, Laur. Schlauch, Dedek Crescens, Bela Turi, dr. I. Dezsó și Rudolf, Ploskál—Tempis, toți profesează o concepție diametral opusă dlui Ghibu, care cu neglijaarea tuturor acestora, se referă singur-singurel la concepția dlui Ignăție Kosutány, când între altele, caută să dovedească, că: „istoria catolicismului unguresc nu este istoria unei religii a iubirii deaproapelui, ci istoria unei religii a urei și a dominațiunii a tot ce nu-i unguresc: în ea nu este aproape nimic divin, totul este lumesc-prealumesc . . . Dela sine, catolicismul unguresc a fost o simplă armă politică a stăpânitorilor țării . . .” (O. c. p. 14.)

Ei bine, acum avem înaintea noastră și răspunsul dlui I. Kossutány citat de autor. Savantul profesor a publicat la Seghedin sub titlul „Biserica romano-catolică în Ardeal”, o broșură, în care în partea primă dă o explicație admirabilă doctrinei „sfintei Coroane”, combătând multe neadevăruri ale dlui Ghibu, apoi în partea a doua arată situația autonomiei eparhiei r. cat. din Ardeal conform Codicelui Papei Pius X., publicat la 27 Maiu 1918 de succesorul lui, Benedict XV. și care în ziua de Rusalii (19 Maiu) 1918 a intrat în vigoare.

În cele următoare dăm partea aceasta a lucrării dlui Kossutány și o recomandăm și atențiunei dlui profesor O. Ghibu.

Codicele (nou) intrat în vigoare la 9 Maiu 1918 e în plină recunoaștere față de autonomia r. cat. din Ardeal, ca față de un drept vechiu, pentrucă Codicele peste tot nu desființează vechiul drept deja existent, ci foarte prudent îl prețuiește. Canonul 6. al Codicelui enunță ca principiu, că lasă în vigoare și pe mai departe ordinea de drept valabilă până aci, numai întrucât e necesar, face schimbări. Materia vechiului drept o împarte în 4 categorii: 1. concordate, 2. drepturi acvizite (privilegii și favoruri), 3. drept nescris (drept consvetudinar), 4. drept scris (legi, canone, statute).

Dintre cele 4 categorii a treia e aceea, în care este a se înșira dreptul eparhiei rom. cat. din Ardeal și hotărârile referitoare la aceasta grupă trebuie să le cunoaștem, ca să arătăm raportul lor cu Codicele. Autonomia r. cat. din Ardeal nu e o formațiune juridică concesionară, pentrucă nu a fost concesă de către nici un fel de autoritate bisericască superioară. Nu își are originea la stat, pentrucă a existat, înainte de a se fi ocupat acelea de ea. Autonomia aceasta nu a fost înființată prin legi bisericăști, canoane, statute. Așa a crescut aceasta din pământul roditor al sufletului popular, crescând de sine, după necesitate, ca ceva obiceiului, în care sufletul popular și-a creiat condițiile

vieții, fără de cari Biserica catolică în Ardeal nu ar fi rămas în viață. Dreptul formulat în Codice e o lege generală, obligator pentru toată lumea, față de aceasta autonomia catolică din Ardeal e un obicei local (consuetudo particularis). Codicele pune principiul general, că legea generală nu desființează dreptul consuetudinar particular (Canon. 39.) În sensul principiului general anunțat, Codicele lasă neatinsă autonomia ardeleană, ca drept consuetudinar. Acest principiu general se și desvoaltă în canonul 5. în chipul următor :

a) Dreptul consuetudinar astăzi (19 Mai 1918) în vigoare, fiind în contrast cu Codicele, numai atunci se șterge, dacă canonele Codicelui îl șterg cu cuvinte hotărâte.

b) Dacă un asemenea drept consuetudinar e deja de 100 ani, ori e în vigoare din o vreme, care întrece memoria omenească, poate rămânea și mai departe în vigoare, dacă prudența episcopului eparhiot găsește, că a-l desființa ar fi irațional.

Autonomia ardeleană e de peste 400 ani, episcopul ei nici odată nu a ridicat o obiecțiune împotriva ei, iar Codicele nu are un singur cuvânt, care ar șterge acest drept consuetudinar. Așa dar autonomia ardeleană, conform noului codice, poate rămânea mai departe în condițiile ei de până aci.

Dar să nu considerăm trecutul de 400 ani al aceleia, ci să ne închipuim, ca și când numai acum s'ar înființa și ne putem convinge că catolicismul ardelean poate trăi și ca nou născut, pentrucă Codicele nu numai că nu interzice înființarea dreptului consuetudinar, ci o permite dacă corăspunde condițiunilor puse de Codice. Anume :

1. Dreptul consuetudinar să-l formeze un public, care e în situația de a recunoaște pentru sine de obligatorii legile bisericesti. Prin urmare eparhia r. cat. din Ardeal e în situația de a-și creia drept consuetudinar.

2. Dreptul consuetudinar creiat să nu se împotrivescă nici dreptului divin nici celui natural, să nu fie stricacios dreptului bisericesc, să fie rațional și să dureze 40 ani. E rațional obiceiul pe care dreptul nu-l condamnă cu cuvinte hotărâte.

3. Obiceiul să fie creiat din partea publicului, care îl creiază, cu conștiința și cu intenția de a se obliga prin aceasta (animus se obllgandi).

4. Obiceiul să nu fie desființat nici prin lege contrară nici prin obiceiul contrar. Legea numai atunci desființează obiceiul contrar ei, dacă o declară cu cuvinte hotărâte, dar obiceiul de 100 ani și care trece peste memoria omenească, rămâne și atunci în vigoare.

Legea comună (cum e Codicele) nu șterge dreptul consuetudinar particular (cum e autonomia catolică ardeleană).

Deci noul Codice nici atunci nu ar șterge autonomia eparhiei r. cat. din Ardeal, dacă aceea acum s'ar înființa.

Chiar în aceea stă importanța epocală a noului Codice, că a pus capăt nesiguranței în dreptul canonic, care dela ultimul Codice (1298) până azi tot creștea și făcea extrem de grea chiar și cunoașterea dreptului canonic. Noul codice a aranjat pe larg și definitiv a turnat într'o singură formă obligatorie, acest multiplu material risipit ici-colo. În acest chip s'a asigurat acum definitiv și vechea autonomie a episcopiei r. cat. ardeline, schimbarea aceleia numai în chipul prevăzut la can. 17. al Codicelui e cu puțință. Iar cuvintele Codicelui nu admit nici un fel de interpretare, căci sunt de cea mai strictă interpretare (can. 19.) Ba chiar dacă în viitor s'ar aduce o lege, care ar fi în contradicere cu dreptul autonomiei r. cat. din Ardeal, acelea nu s'ar schimba decât în cazul, dacă intențiunea aceasta o exprimă cu cuvinte hotărâte (can. 22.) Iar dacă s'ar naște vreo indoială cu privire la acest drept ardelean, presupțiunea juridică luptă totdeauna pentru valabilitatea dreptului particular și nu lasă vechiul drept, ci legea de mai târziu trebuie acomodată după puțință vechiului drept.

Dl. Ghibu la pp. 30 și 40 ale opului său nu admite, că romano-catolicii din Ardeal deja în sec. XVI. ar fi avut autonomie bisericească. Nu a existat o asemenea autonomie, pentru că așa ceva e imposibil, zice el. Statul catolic nu a fost organizație bisericească, ci partid politic. Iși dovedește afirmația cu aceea, că în legile ardeline — în *Approbatæ* — nu e nici o pomenire de autonomia catolicilor. Dacă domnia lui (dl. Ghibu) ar voi să facă glume, și pentru a stabili actuala situație de drept a catolicilor din Ardeal, ar lua *Approbatæ Constitutiones*, se teme, că le-ar creia o stare, care nu le ar conveni de loc. E mai bine, dacă nici un pomește mai mult de *Approbatæ*, în cari statul catolic să nu-și caute nici un sprijin, căci nu-l va putea avea deloc, ci de mai curând îi vor strica socotelile. Statul catolic nu a fost un organ de conducere autonomă al bisericii, ci un partid politic catolic, nimic mai mult — spune d-lui. Mulțumim d-lui Ghibu, ca ni-e atât de mare binefăcător, încât nu voiește să glumească cu noi, ba nici cu numele nu mai vrea să pomească *Approbatæ*-le. Nici noi nu glumim, și dorim numai să-i reamintim ceva, ce a uitat în mijlocul cercetărilor lui științifice. A lăsat din socotelile sale un factor însemnat: dreptul consuetudină, aceasta veche formă a dezvoltării drepturilor. Autonomia r. cat. din Ardeal s'a înființat prin obicei, a cărui motor a fost nevoia. Când a ajuns reformația în Ardeal, a acceptat-o partea mai mare a populației Ardealului. Ori poporul din pământul săcuiesc a rămas alipit de vechea credință, dar laolaltă cu ceilalți catolici ai Ardealului, în raport cu majoritatea, nu numai că era în minoritate, dar și situația bisericească îi era critică, nu ca a reformaților, luteranilor sau unitarilor. Aceștia, conform principiilor democratice ale bisericii protestante, au putut să se îngrijiască singure de guvernarea și administrarea proprie. Dar

constituția ierarhică a bisericii r. cat. și-a impliecat credincioșii în administrarea afacerilor bisericesti. Murind la 1542 episcopul Statileo, scaunul episcopesc a rămas vacant 11 ani, și succesorul acela, episcopul Bornemisza, după trei ani și-a părăsit scaunul și Ardealul a rămas iarăș fără episcop până la episcopul Demetriu Náprágyi (1597), dar după 4 ani se depărtează și acesta și iarăș rămân fără episcop până la 1618, când Gavril Bethlen a numit episcop locotinent în persoana lui Martin Fejérdi. Au trecut deci 76 ani fără guvernare episcopescă. Ba nici după aceasta nu a fost guvernare regulată până când primatele Gheorghe Szelepcsényi la 1666 a trimis în Ardeal cu delegație specială, pe Mihail Szárhegyi preot la Strigon. Au trecut deci peste 100 ani, că în Ardeal nu s'a luat nici o măsură în nici o direcție, pentru guvernarea superioară a bisericii.

Dar vieța zilnică nu așteaptă după asemenea măsuri, ci fără milă își solicită trebuințele proprii. Așa dacă nimic altceva, factorii economici au constrâns pe credincioși, să se ajute cum pot și comunile săcuiești s'au și îngrijit conștiincios de trebuințele parohiilor lor. Își țineau preoții, ba își construiau și biserici. Așa s'a dezvoltat obiceiul, care a avut ca urmare necesară ingerința mirenilor și în alte afaceri. Factorilor economici li-s'au atașat: zelul credincioșilor, legislația țării și pe urmă puterea guvernatorului. Din acestea a crescut obiceiul pământului, că în lipsa episcopului credincioșii r. cat. în acord cu preoții, înșiși se îngrijeau nu numai de școlile, de preoții de parohiile lor, de pastorație, de buna conservare și apărarea venitelor bisericilor, ci și de aranjarea chestiilor în litigiu.*

Deci Roma nu a luat numai act de participarea la justiție, ci a dat și instrucțiuni spre acel scop. Iar justiție în vremea aceea era mai multă, ca azi, pentru că cuprindea întreaga jurisdicție.

În acest chip putem găsi apoi cauza, pentru care până la 1653 nu exista lege ardeleană, care cu cuvinte hotărâte să amintească măcar cu un cuvânt, nu numai dreptul la autonomie al religiei r. cat., ci acela al religiilor „receptae“ pestet tot. Atunci nu se cunoștea încă nici numele „autonomiei“, cum să fie cunoscut noțiunea ei, iar aceea nu au putut-o ști înainte, că la 1924 se va găsi un profesor al universității din Cluj, care nu lea cunoștință de obiceiul pământului. Approbatae-le nici nu vrea să le mai pomenească, pentru că nu vrea să glumească. Ori, dela București spre Apus așa a fost în toată Europa, că obiceiul pământului a fost înaintea dreptului scris. Droit contumier, commun law, Landrecht a existat deja în toate locurile și numai după aceea a urmat dreptul scris. Și Werböczy abia în v. XVI a scris obiceiul pământului unguresc (jus consvetudinarium).

* În instrucțiunea primită de Cardinalul Andrei Báthory dela Sf. Scaun cttim: „seniorem eligere pro Arhipresbytero . . . Senior convocatis doctioribus jus dicat, appellatio in magnis casibus detur ad Cardinalem“. V. Bochkor: Az Erdélyi kath. Autonómia p. 214.

La pag. 33. a opului său d-l Ghibu amintește, că ministrul Cultelor român a pregătit un proiect de lege în care art. XIII. prevede că: „Drepturile și prerogativele pe cari le aveau suveranii și guvernele străine asupra cultelor și averilor lor în teritoriile, cari au întregit Statul român, trec de drept asupra Suveranului și guvernului român.“

Tot acolo afirmă, că la 1921 Papa dela Roma a eliminat drepturile, pe cari le avea până aci statul ungar asupra bisericii catolice din Transilvania, prin aceasta a supus cu toate drepturile, autorității statului și Regelui Român, asupra cărora au trecut, la 1. Decembrie 1918, toate drepturile deținute până aci de statul și Regele ungar.

La pag. 34: „(Sub farmecul hotărârilor dela Alba-Iulia) . . . Ungurii ardeleni văzându-se, la un moment dat, rupți de Ungaria, iar pe noi necunoscători în amănunte ale dreptului și ale situației lor, au exploatat generozitatea, toleranța și ignoranța noastră, creându-și sub mașca catolicismului o adevărată citadelă de luptă politică, care disprețuiește fățiș atât drepturile, cari au trecut dela Statul ungar asupra Statului român, cât și tendințele pacifice și loiale ale acestuia, menținând o stare deadreptul răsboinică între catolicismul unguresc și statul român.“

Ca să fiu scurt: cartea d-lui Ghibu n'are scopuri așa de cuvioase, cum arată el în Prefață. Scopul lui e: a desființa Statul r. catolic ardelean iar averile bisericesti a-le confisca în favorul Statului român. Ca să facă plausibil acest scop puțin cuvios, își întinde mâna la arsenalul științelor, caută bază de drept și se referă la două lucrări ale mele. Una e lucrarea mea intitulată „Dreptul bisericesc“ (Egyházjog) cealaltă are ca titlu: „Despre subiectul dreptului de proprietate al averii bisericesti în general și în Ungaria în special“ (Az egyházi vagyon tulajdonjogának alanyáról általában és különösen Magyarországon). În aceasta din urmă sunt cu deosebire expuneri din istoria dreptului. D-l Ghibu publică citații din acestea cum le chiar crede de acomodate pentru scopul său. Dar nu citează rezultatul final, pe care, ca ultimă concluzie a lucrării mele, am coprint în aceste cuvinte:

„Posesiunea și dreptul de proprietate al averii bisericesti catolice maghiare nu se poate incadra în categoriile noțiunilor și concepțiilor noastre moderne de drept. Aceste sunt o formațiune juridică absolut a parte, care în mare parte se deosebește de tot, ce cunoaște azi juristul sub noțiunea de posesiune, drept de posesiune și proprietate. Intre noțiunea modernă, obiectul, coprintul posesiunii și proprietății cum și numerile aceloră cunoscută azi și găsite în viața practică și între averea bisericască catolică maghiară, e o deosebire profundă, încât cu concepțiile noastre de azi nu se poate construi noțiunea iuridică a averii bisericesti catolice maghiare“.

„E aceasta rămășița unei vremi vechi, trecute, când factori, cari sunt factorii de bază ai vieții juridice de azi: statul,

libertatea individuală, unitatea vieții juridice, recunoașterea individualității și atâtea altele, sau n'au existat încă, sau erau încă la un grad minimal al dezvoltării. Dar a existat un sistem economic, administrativ, militar, care azi nu există. Proprietatea de pământ era o noțiune politică însemnată, pe care se baza autonomia, justiția, legislația, apărarea statului. Din aceasta cauză averea bisericască maghiară numai în parte a ținut și ține de cadrele dreptului privat, în mare parte trece pe teritoriul dreptului public maghiar. Iar dreptul privat și dreptul public sunt în o așa legătură, că examinările de drept privat curând trebuie să sară pe cărarea dreptului public, ceea ce face imposibilă orice precizare modernă“.

„Aceasta e cauza, că a da obiectul dreptului de proprietate al averii bisericesti maghiare, pe lângă actuala concepție juridică e imposibil. Noțiunea averii bisericesti e o noțiune istorică, față de care teoția stă desarmată și numai atunci se deschide secretul acestei noțiuni, dacă căutăm să îl deslegăm din esența condițiilor de viață, cari i-au dat ființa și au conservat-o până acum“.

E un abuz de știință, dacă cineva forțeaza știința ca să verifice fapte, cari n'au altă justificare, decât puterea brută și conjuncturile politice.

Protestez, ca oricine, pervertind adevăratul înțeles al lucrării mele, să-i atribue înțeles, care e departe de mine. Față de așa ceva ridic cel mai hotărât protest și o resping, ca o falsă prezentare a lucrării mele.

Ca concluzie finală putem constata: că dl Ghibu, cufundat în curentul dominant azi în România, își pierde corecta orientare principiară, sentimentele, fantasiile, exagerările îl duc departe dela cugetarea logică, obiectivă. Nu se mulțumește cu rezultatul pozitiv al datelor istorice, ci aleargă după idei aventuriere, cu cari se aprinde pe sine, dar profanează știința. Mai sumeț se crede atunci, când cu un mare neadevăr caută să aplice o lovitură de moarte la aceea, ce a reușit până acum știința să constate. În frontul istoriei așează consecvent ura. Altfel revizuirea atentă a faptelor istorice ar însemna o valoare serioasă pentru știință, dar falsa prezentare a trecutului ascunde în sine o primejdie, dacă nu se prezintă înaintea ochilor mulțimei sub controlul moral cuvenit. Știința serioasă ar avea datoria de a subordona speculațiunea sentimentală și de inspirații, mijloacelor gândirii serioase și logice: a subordona invențiile, cari se pierd în negurile dispozițiilor sufletești și ale bănuielilor. Nu ar fi permis a se pierde într'o contemplațiune istorică, care nu are ca bază știința pozitivă, ci credulitatea, sugestiunea, și jocul cu izvoarele istorice.

Director și redactor răspunzător: dr. Elemér Jakabffy.

Tipărit: Husvéth și Hoffer, Lugoj.